

Két háborús év 1944–45

DR. LÁSZLÓ KÁLMÁN NAPLÓJA

A naplórészletet közreadta és a bevezetőt írta László Péter

Bevezetés

A Veszprémi Szemlében korábban megjelent, s a II. világháború veszprémi eseményeit felidéző visszaemlékezések és naplórészletek indítottak arra, hogy apám naplójának 1944-re és 1945-re vonatkozó részleteit közvétegyem. Azért válaszottam ezt a két évet, mert ekkor a hadi események már közvetlenül az ország területét, és Veszprémet is érintették. Apám a naplót az 1970-es években öntötte végeleges formába, de nem csupán emlékeire támaszkodva, hanem az eseményekkel egyidőben írt jegyzeteit, szűkszavúbb, csak a tényekre korlátozott naplószerű feljegyzéseit felhasználva fogalmazta meg. Ehhez felhasználta a megőrzött családi levelezést, s egyéb dokumentumokat is, s így amit leírt a tényeken alapszik, s hitelesnek mondható, különösen ismerve apám rendkívül precíz, a pontosságra törekvő természetét. A naplót nem a nyilvánosságnak szánta, ezért sok személyes és családi vonatkozást is tartalmaz, amelynek egy részét kihagytam a jelen közleményből. Nem azért, mintha olyan leírások szerepelnének benne, amelyek nem lennének vállalhatók, hanem egyszerűen abból a megfontolásból, mivel megértésük a családi kapcsolatok, a rokonság ismerete nélkül esetleg nehézséget okozna, és a közlemény célja szempontjából érdektelen is.

A II. világháború történetének hatalmas irodalma van, összefoglalóan és részleteiben is sokan feldolgozták, bár úgy tűnik, hogy a téma kimeríthetetlen. Sokan megírták visszaemlékezéseiket azok közül, akik az eseményekben fontos szerepet játszottak, vagy éppen olyan helyen voltak, ahol fontos események történtek, s azoknak tanúi lehettek. De mindazok, akik átélték azokat az éveket, mindnyájan részesei voltak ennek a történetnek, s egy-egy mozaikkockával hozzájárulhatnak emlékeikkel az összképhez, sőt

árnyalhatják is azt. Már az elmúlt évtizedekben mindinkább előtérbe került ez a fajta személyes történelem, s egyes családok sorsa forrásként is szolgálhat a konkrét események feltárásához és az összefüggések megértéséhez.

Apám, dr. László Kálmán (eredeti nevén Leyrer Kálmán) 1909. november 26-án született Burgenlandban, Vasdobrán, mai nevén Neuhaus am Klausenbachban, ahol édesapja Leyrer Károly 1897-től 1922-ig mint községi jegyző működött. A naplóban szereplő személyek azonosításához talán fontos megjegyezni, hogy apám, édesapja második házasságából született. Édesanyja, Kiss Margit Uraiújfaluban született, ahol az ő apja Kiss János evangélikus lelkész volt. Leyrer Károly első házasságából született László Gizella védőnő, aki a naplóban többször is szerepel. Leyrer Károly első felesége meghalt, s akkor vette el Kiss Margitot, apám édesanyját, akitől 1916-ban elvált, és újra megnősült. Harmadik házasságából négy lánya született, Leyrer Gabriella, Irén, Ibolya és Klári ők szerepelnek Baba, Lici, Bibi és Klárika nevek alatt a naplóban. Leyrer Károly halála után ők édesanyjukkal Pápán éltek. Apám féltestvéreinek édesanyját „anyaként” emlegeti a naplóban. Amikor a Trianoni békeszerződés után Burgenlandot Ausztriához csatolták, Leyrer Károlyt felfüggesztették állásából és Magyarországra jött. A Körmend melletti Horvátnádálján adóügyi jegyző volt, és 1933-ban halt meg. Édesapám elemi iskoláit Szentgotthárdon végezte, ahol az akkor már nyugdíjas nagyapjánál, Kiss János evangélikus lelkésznel lakott. Sopronban az evangélikus liceumban érettségizett 1930-ban, majd a pécsi Jogi Tudományi Egyetemen végzett 1935-ben. Jogi pályáját 1937-ben kezdte a Zalaegerszegi Járásbíróságon mint joggyakorlatra bocsátott, majd 1938-ban a Pápai Járásbírósághoz, s innen 1939 októberében a Veszprémi Törvényszékhez került mint fogalmazó, ahol egészen 1944 májusáig dolgozott, amikor veszprémi járásbírónak nevezték ki, majd 1954-ben áthelyezték a Veszprém Megyei Bíróságra. 1976. március 31-vel ment nyugdíjba, 2006-ban halt meg.

Édesapám 1939-ben kötött házasságot édesanyámmal, Regős Irénnel, akinek az édesapja Zalaegerszegen volt vendéglős, én mint egyetlen gyermekük 1942-ben születtem. Anyai nagyanyám és édesanyám testvérei abban az időben Zalaegerszegen éltek. Anyámnak három testvére volt, Regős Lujza, Regős István és Erzsébet. Regős István a közeli Nagylengyelben volt jegyző, így a háborús években ideiglenesen, majd később állandó jelleggel édesanyja és Lujza nővére is hozzá költöztek. Édesanyám legkisebb huga, Erzsébet férje Takáts Ernő katonatiszt volt, akiről több ízben is szó esik a naplóban.

Ezen családi kapcsolatok alapján érthető, hogy Zalaegerszeg, Nagy-

dr. László Kálmán és családja (műtermi fotó 1942)

lengyel, Pápa, Szentgotthárd, Uraiújfalu a Naplóban szereplő különböző helyszínek, ahol apám 1944–45-ben többször megfordult, s amelyekhez számos szállal kötődött. Apám körütekintő gondoskodásának és a véletlennek is köszönhetően a család szerencsésen túlélte a háborút, s a rokonságból senki sem vesztette életét a harcok során. A front közeledtével egyre nőtt a félelem, s mindenki azon törte a fejét, hogyan helyezze családját biztonságba, hová és mi módon meneküljön, vagy éppen maradjon a városban, s itt próbálja túlélni a harcokat. Mint a naplóból kiderül apám felhasználva burgenlandi születését – 1933-ig osztrák állampolgár is volt – édesanyámat és engem feljuttatott arra a menekült vonatra, amelyen a front elől nyugatra menekülhettünk. A többhetes út során a szerelvényt is többször támadás érte, de szerencsés módon nekünk nem esett bajunk. Apám minden lehetőséget kihasználva megpróbált utánunk jönni, de ez nem sikerült, mi pedig kint Ausztriában a szovjet megszállási zónába kerültünk és onnan némi szerencséivel ahhoz még időben hazajutottunk, hogy a későbbiekben erről a nyugatra menekülésről ne tudjanak az illetékesek.

Egy napló egy adott nézőpontból írja le, láttatja az eseményeket, de éppen ez a személyes hangvétel adja meg egyik értékét az ilyen jellegű írásoknak. Amellett, hogy talán néhány adattal kiegészítheti a két háborús év, vagy akár

a Veszprémi Törvényszék és a Járásbíróság történetét, valamint visszaad abból a hangulatból, abból az életérzésből, mely ezt az időt, s a tragédiák árnyékában a már szétesőben lévő országot jellemezte.

DR. LÁSZLÓ KÁLMÁN NAPLÓJA

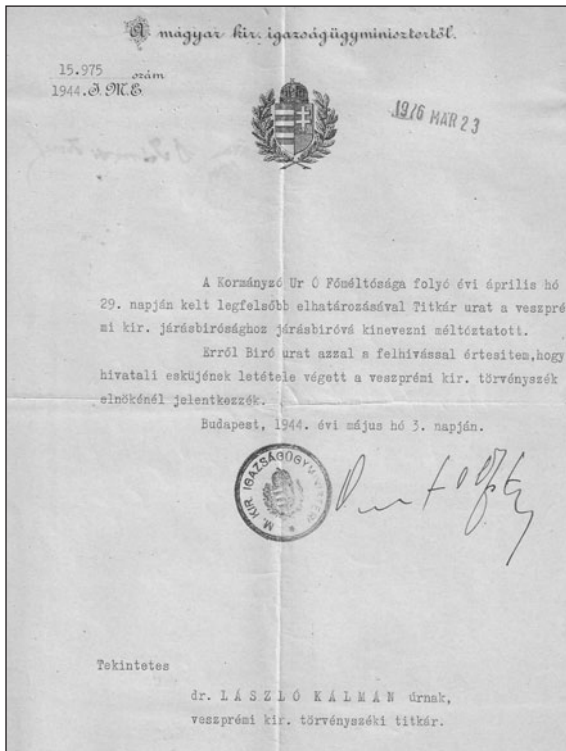
1944

A bírói vizsga letétele után¹ bár továbbra is a törvényszéken dolgoztam mint bírósági titkár, lassan napirendre került ekkor már a bírói kinevezésem. Ugyanis amíg én katona voltam² a rangsorban előttem lévők már mind kinevezték valahová bírónak, vagy ügyésznek, s tulajdonképpen csak rajtam múlt, hogy melyik betöltésre váró bírói állást pályázom majd meg.

Abban megegyeztünk a feleségemmel, hogy sem a felvidéki, sem az erdélyi visszacsatolt területekre nem pályázok, ahová már az év elején lett volna alkalom bírói állásra. Elhatároztam, hogy kivárom amíg itt a Dunántúlon a közelben, illetve a megyében és persze elsősorban Veszprémben lesz üresedés. Az egyik itteni kollégám, dr. Takáts Endre ugyanis úgy járt, hogy elment bírónak Csíkszeredára és 1944 végén aztán mindenét odahagyva egy aktatáskával tudott csak visszajönni Veszprémbe.

1944 tavaszán Tapolcán ürrült meg egy járásbírói állás és úgy volt, hogy azt pályázom meg és biztosan meg is kapom. Hirtelen azonban, szinte az utolsó pillanatban, váratlan szerencse ért. Az egyik veszprémi törvényszéki bíró, dr. Lampért László Budapestre került és így szabaddá vált a helye. Dr. Enyedi Károlyt, aki közben Csornáról Veszprémbe került járásbírónak, helyezték fel a törvényszékre Lampért helyére és én pályázhatok Enyedi Károly helyére.

1944 elején dr. Csajághy Károly törvényszéki elnök nyugdíjba ment, s így Enyedi Károly visszajöhetett bírónak Veszprémbe. (Csajághy Károly 1873–1961 – felesége 1870–1968.) A törvényszéki elnök ekkor dr. Jánosi József (1876–1946) lett, aki kezdettől fogva a veszprémi bíróságon szolgált, s legutóbb a törvényszéken mint tanácselnök a polgári fellebbezési bíróság elnöke volt, s én többször voltam mellette jegyzőkönyvvezető és kiszálláson is voltam vele párszor. Jánosi családjával a

A bírói kinevezés okirata

Vörösmarty téren lakott egy nagy villában. Voltunk náluk vizitben. Jánosi egészen haláláig volt törvényszéki elnök.

Ilyen előzmények után 1944. május 3-án az akkori M. Kir. Igazságügyminiszter (Lázár Andor), mint az okmányban áll, 15.975/1944. I.M.E. szám alatt engem a veszprémi kir. Járásbírószékhez járásbíróvá kinevezni méltóztatott. Ennek alapján a hivatali esküt a veszprémi törvényszék teljes ülésén 1944. május 22-én lettem. Közben jelentős és tragikus kimenetelű események történtek az ország életében.

1944. március 19-én a német csapatok megszállták az országot. Ennek első látható jele Veszprémben az volt, hogy itt a Várban a bírósággal szem-

A Veszprémi Törvényszék és Járásbírószék épülete 1942-ben

*Tárgyalóterem a Törvényszéken
1941-ben. Törvényszéki fogalmazók
balról jobbra: Kazár Károly, Mohácsy
Lajos, Kopcsák Béla, László Kálmán,
Nánássy, Stefler György*

ben, a Piarista Gimnázium előtt német őrség állt. A diákok azzal tüntettek előtűk, hogy kitézték a márius 15-i nemzetiszínű kokárdát. A városban pedig minden zsidó üzlet kirakatára ráfestették mésszel a felírást: „Jude,” majd az üzleteket bezárták és megkezdődött a zsidók gettóba hurcolása, majd még a nyáron deportálása Auschwitzba.

Ez sajnos több ismerősünket is érintett. Nagyon sajnáltuk a Keglovicsék házában lakó Steiner fűszerkereskedőt és családját, akiknél édesanyám lakott albérlőként és akiket nagyon megszeretett. A boltot ezután Boda fűszeres kapta meg, de édesanyám továbbra is megtartotta a szobáját. Nagyon sajnáltam Weisz fényképészt, akihez rendszeresen jártam a filmeket előhívatni, másoltatni és mindig szívesen magyarázta el, mi a hiba az egyes felvételeknél és adott tanácsokat. Ő Kőszegre került munkaszolgálatosnak, ahol eltűnt. Lan-

tos drogériába is gyakran jártam vásárolni, s mindig nagyon kedvesen, udvariasan szolgáltak ki, s még részletfizetési kedvezményt is adtak, ha kértem. Lantos Magda nevű lányuk akkor kb. 16 éves volt. Őket is elvitték és a háború után csak Lantos Magda jött vissza. Magda zenetanárnő és ismert zongoraművész lett. Édesapjának a testvére volt dr. Lantos Andor ügyvéd, akinek sikerült túlélnie a borzalmakat és mint ügyvéd tovább működött haláláig.

Bírói kinevezésem idején dr. Bazsó Gábor volt a járásbíróság elnöke, ő azonban mint csendőr százados katonai szolgálatot teljesített ekkor. A helyettese dr. Kósa János járásbíró volt. Fialat járásbíró volt ekkor még dr. Segesdy István, akikkel jó barátságban voltunk, két lányuk volt, s a kisebbik, Kati nagyjából egyidős volt Péterrel, játszottak is gyakran együtt. Segesdy István azt hiszem dr. Erdős Gyula járásbíró helyére kerülhetett, aki zsidó volt és így ott kellett hagynia a bíróságot.

Bírói működésem elég zavarosan kezdődött. Ugyanis Enyedi Károly elfelejtette közölni, hogy kitűzött tárgyalásra polgári ügyeket, s így csak a tárgyalás napján reggel szereztem erről tudomást anélkül, hogy azokra készülhettem volna.

Szerencsére volt mindegyikben ügyvéd, s így azok indítványai alapján határoztam, s a legtöbb ügyben ügyis bizonyításra és új tárgyalásra volt szükség. A szobám, ahol a tárgyalásokat is tartottam, Enyedi Károly volt szobája lett a járásbírószágon. A kaputól jobbra a folyosón, a jobboldali első ajtó nyílott oda, ahol később a portás, majd a telefonkezelő, Szabó néni lakott a családjával. (Segesdy Egerben lett törvényszéki elnök, majd Siófokon járásbírószági elnök. Ott ment nyugdíjba. Egy ideig ők is a Rupert-házban laktak 1945 után.)

A Kert u. 1/b. alatti ház, ahol a család lakott

*Kert u. 1/b. sz. lakásbelső,
dr. László Kálmán*

Emlékszem, hogy ezen első perek között volt három olyan, amelyben a háziúr azért mondott fel lakóinak, mert azok azt mondták róla, hogy kommunista. Legnagyobb meglepetésemre azután 1945 tavaszán ez a háziúr lett Veszprémben az egyik legnagyobb kommunista szónok.

Továbbra is a Kert utcában laktunk Galambék házában.³ Péterke már nagy gyerek lett, vígan futkározott és barátkozott a szomszédokban lakó gyerekekkel. Éppen szemben Somlaiék laktak a saját családi házukban. Nekik négy lányuk volt. A legkisebb Elvira, aki kb. 4-5 évvel volt a Péternél idősebb. Ő gyakran játszott Péterrel, áthívta magukhoz is. Somlaiék másik lánya, Margit, kb. 16 éves volt ekkor, a két idősebb ekkoriban ment férjhez. Somlaiék udvarában lakott hátul Borbás késes, akinek szintén volt egy kislánya, Marika, valamivel idősebb Péternél, akivel szintén gyakran játszottak együtt. Somlaiék mellett lakott egy régi házban Ébelné, aki kiföldét tartott fenn. Itt is volt egy csomó hasonló korú gyerek, fiúk-lányok vegyesen, akik szintén játszótársai voltak Péternek. A ház előtt az utcán szoktak játszani, itt ugyanis nem volt kocsiforgalom,

mivel az utca ezen végén lépcsősor vezetett le a Dózsa György (abban az időben Gömbös Gyula) utcába.

Bár 1944 nyarán még jártunk Balatonalmádiba rendszeresen a strandra és hajóval kirándultunk Siófokra is, a háború illetve a front egyre közeledett az országban. Ahogy közeledett a front a Dunántúlhoz, lassan egyre kevesebb lett a bírói munka, nem pereskedtek az emberek, mindenki a maga bajával volt elfoglalva, hogy hová meneküljön, hogyan vészelje át a háborút.

1944. június 6-án megtörtént a már régen ígért partraszállása az angol és amerikai csapatoknak Normandiában, s így már kétfrontos lett a háború Európában, sőt a harmadik front Olaszországban alakult ki.

Sajnos két alkalommal is volt már a nyáron bombatámadás Veszprém, illetve környéke ellen. Amikor az első légiriadó volt, éppen tárgyalást tartottam, amelyet aztán lent a pincében berendezett óvóhelyen kellett folytatni. Ekkor nagyon megijedtem, mert arra gondoltam, hogy amíg én hivatalban vagyok, mi történhet otthon Ilivel és Péterrel. Ekkor szerencsére csak riadó volt, a repülők nem jöttek. Egy másik alkalommal azonban angol vagy amerikai repülők már bombázták Veszprémet. Éppen hazafelé tartottam 12 óra után ebédre, amikor jött a riadó és támadás. Már közel voltam a lakásunkhoz, s egy kapuba álltam be a Dózsa György utcában. Innen láttam a nagy füstfelhőt a mai Lovassy Gimnázium környékén. Amint kiderült amerikai gépek szőnyegbombázást hajtottak végre néhány utcában, de szerencsére csak kisebb párkilós bombákat dobtak le tömegesen. Főleg a Galamb utcában és a mostani Lovassy Gimnázium környékén lévő utcákban dőlt össze a házak nagyrésze. A bejárónőnk Annus nagyon megijedt, s a mosókonyhában a mosóteknő alá bújt, mert olvasta az újságban, hogy valaki így menekült meg.

A másik bombázás már komolyabb volt és a veszprémi repülőteret érte. Nagy amerikai Liberátorok bombázták, több gép elpusztult, és sok halott is volt. A hősi halált halt pilótákat Mindszenty József akkori veszprémi püspök temette el a dózsavárosi temetőben, ahol egy nagy sírkő emlékezik meg róluk és a többi hősi halotról. Több bombázás 1944-ben sem Veszprémben, sem a környéken nem volt.

1944. szeptember 7-én, csütörtökön Békéscsabáról Veszprémbe érkezett egyhónapi vendégszereplésre Balogh László színigazgató színtársulata. Nagyon jó társulat volt, főleg operetteket, zenés darabokat játszottak. Az egy hónapból azonban 4 hónap lett, mivel itt rekedtek Veszprémben a hadi helyzet következtében. Az év végéig játszottak körülbelül, ameddig a hideg miatt lehetséges volt, mert a színházban fűteni nem lehetett.⁴

Így Ilivel kb. decemberig nagyon sokat jártunk színházba, jó kikapcsolódás volt ezekben a szörnyű időkben. A pénzt amúgy sem lehetett elkölteni másra, hisz semmit sem lehetett kapni, illetve csak jegyre. A társulat fontosabb szereplői: Kelemen Margit énekes primadonna, Solymossy Zoltán táncoskomikus, Jenei Irén

és Csik Sári szubrett primadonnák, Balogh László igazgató és felesége Balogh Lászlóné, Makk Teréz, Bartók Aranka, Szilveszter Ilona, Bene Ica, Ladányi Margit, Tar Béla, Apor László, Szentkuthy Péter, Rónai Ferenc, Szilveszter Sándor, Nagy Sándor, Szigetváry Mihály, Sólyom László, Kocsis Ilona, Hárai Ferenc.

Majdnem minden héten vendégként szerepelt a színházban a Fővárosi Operett-színház tagja Márkus Lajos, aki több híres operettben szerepelt illetve énekelt, s majdnem minden fellépését megnéztük. Így főbb operettek voltak, amelyekben szerepelt: Aki mer, az nyer, Cserebogár, sárga cserebogár, Fekete Péter, Mit susog a fehér akác, Cigány, Ballépés jobbra, Luxemburg grófja, Pacsirta, Vig özvegy. Adták a Cigánybárót az igazgató, Balogh László főszereplésével a menekültek segélyezésére (november 30-án). Ekkor már sok erdélyi menekült volt Veszprémben.

1944. október 15. vasárnap volt. Ilyen délután sétálni mentem a városba. Éppen a városháza előtt találkoztunk egy bírósági fogalmazó barátommal, dr. Kovács Jánossal, aki újságolta, hogy a rádióban Horthy Miklós kormányzó fegyverszünetet kért, s így vége a háborúnak számunkra. Utána otthon hallgattuk a rádiót, de sokáig csak indulókat játszottak, s csak később derült ki, hogy a nyilasok vették át a rádiót, majd másnap, 1944. október 16-án Horthy lemondott, a várat a németek megszállták és Szálasi Ferenc mint nemzetvezető vette át a hatalmat a nyilaskeresztes párttal együtt.

1944. november 15-én a Nyilaskeresztes Párt Hungarista mozgalom veszprémi csoportjának rendezésében a színház előadta az „Ártatlanok?” című zsidóellenes színdarabot, amelyre a járásbíró is kapott meghívót és tiszteletjegyeket.⁵ Ekkor a járásbíró elnök, illetve helyettese, dr. Kósa János járásbíró volt, aki mint legfiatalabb bírót engem jelölt ki, hogy vegyek részt az előadáson a feldíszített színházban. Még a mozi is működött ebben az időben, bár ekkor már csak német és magyar filmeket játszottak.

Azt hiszem, ekkor már mi is hivatalosak voltunk a bírósági névnapokra, november 4-én Károly napon Enyediéknél népes társaság gyűlt össze a szép lakásukban, illetve házukban. Azt hiszem ez volt az utolsó ilyen összejövetel ebben a lakásban. Ugyanis a háború alatt, 1945-ben ez a ház teljesen leégett, amelyet azután romosan Marosvölgyi vett meg, felépítette és vendéglőt nyitott benne. Enyediék a Búzavirág u. 2. alatti szomszédos házukba költöztek, ahol korábban (1940. április–augusztus) mi laktunk.

1944. november 10-én a szovjet csapatok Baja és Apatin között 70-75 km-es szakaszon átkeltek a Dunán. Mivel így a hadműveletek már a Dunántúlon folytak, s egyre veszélyesebbé vált a helyzet, arról kellett gondoskodnom, hogy Ili és Péter, valamint édesanyám hova menjen, hol lenne biztonságban, illetve a legkevesebb veszélynek kitéve arra az esetre, ha ideér a front. Énnekem ugyan Veszprémben kellett maradnom, ide kötött a hivatalom, s egyenlőre mentesítve is voltam a katonai

szolgálat alól. Nagyon valószínű volt azonban, hogy amint közeledik a front, visszavonnak minden menlevelet és akkor nekem is be kell vonulnom katonának. Az igazoltatások az utcákon, pályaudvarokon már ezen az őszön is gyakoriak voltak, s ellenőrizték, hogy ki miért nem teljesít katonai szolgálatot.

Elhatároztuk, hogy édesanyámat Uraiújfaluba, az öccséhez küldjük, Ili és Péter pedig Zalaegerszegre, illetve onnan Nagylengyelbe mennek az édesanyjához, illetve az öccséhez. Sajnos vonatok ekkor december hónapban már nem közlekedtek, s így nem volt más hátra, mint kérdezősködni, hogy nem megy-e valaki kocsin, autón arra a vidékre, aki egyúttal őket is elvinné. Nagy volt tehát az izgalom, futkostam mindenfelé, hogy megoldást találjak, de sajnos egyelőre eredménytelenül. 1944. december elején a szovjet hadsereg már elérte a Balaton déli, somogyi partját és Siófokot is elfoglalták és már Veszprémben is hallatszott az ágyúzás.

Végül azután szerencsére édesanyámat sikerült először eljuttatni Uraiújfaluba. Úgy terveztük, hogy valamelyik katonai teherautóra, amelyik Sárvára megy, feltesszük édesanyámat, aki ott felkeresi az evangélikus lelkészt, aki azután majd alkalmi kocsival eljuttatja édesanyámat az onnan 11 km-re lévő Uraiújfaluba. Édesanyám egy bőröndbe be is csomagolta a szükséges dolgait, majd egy napsütéses délelőtt kiálltunk a Keglovicsék háza melletti Kopácsy térre a járdára és vártunk az arra haladó német és magyar katonai teherautókra. Végre jött egy repülőgép alkatrészeket szállító magyar katonai teherautó, amely éppen Sárvára ment. Fel is vette édesanyámat és még néhány ott várakozót a platójára. Hamarosan 1944. december 11-én édesanyám egy levelezőlapot küldött a címemre Uraiújfaluból, amelyben beszámolt szerencsés megérkezéséről.

Ezután az volt a legfőbb gondom, hogy Ilit és Pétert biztonságba helyezzem. A legkézenfekvőbb az lett volna, hogy vonattal küldjem, vagy vigyem Ilit és Pétert Zalaegerszegre az édesanyjához. Még december elején adódott egy alkalom, hogy egy tehervonat indul Zalaegerszegre Veszprémből. Így egyik este csomagokkal megrakodva Ilivel és Péterrel ki is mentem a vasútállomásra, ahol Ili és Péter el is helyezkedtek az egyik zárt teherkocsiban. Több órai várakozás után azonban kiderült, hogy a vonat nem indul. Így hazamentünk. Rendes vonatközlekedés Veszprémből akkor nem volt.

Ezután néhány nappal hallottam, hogy pár nap múlva Veszprémbe érkezik egy Németországba tartó olyan menekültvonat, amelyre itt is felszállhatnak olyan német származásúak, akik erre engedélyt kapnak. Elhatároztuk, hogy Ili és Péter is jelentkezik ilyen engedélyért tekintettel arra, hogy akkor úgy láttuk a helyzetet, hogy az oroszok bejövetele után amúgy sem maradhatok meg a bírói állásomban és az volt a tervem, hogy majd mint katona én is Ili és Péter után megyek nyugatra és ott próbálunk új életet kezdeni. El is mentem a Széchenyi utcában, annak elején a baloldalon lévő egyemeletes ház emeletén lévő német hivatalba. Itt felmutattam a

vasdobrai (burgenlandi) születési anyakönyvi kivonatokat és ennek alapján minden további nélkül megadták az utazási engedélyt.

Még december elején egyik nap délelőtt 10 órakor kellett megjelenni a jutasi (Veszprém külső pu.) vasútállomáson az ott várakozó menekült vonatnál. Következett ezután az izgalmas futkozás egy fuvaros után, aki hajlandó lesz bennünket erre az időre a csomagokkal együtt a jutasi állomásra kivinni. Végre a Pázmándi utcából nyíló egyik kis közben találtam ilyen fuvarosra, aki ígérte, hogy másnap reggel 8-kor ott lesz majd a Kert utcai lakásunk előtt. Erre az időre minden értékesnek tartott és szükséges holmit össze is csomagoltunk és pedig a ruhák és élelem mellett több szép herendi szobrot is. Persze a kívánt időre a fuvaros nem jött, így lementem a Benedek-hegy alján lévő Patak térre, mert ott tartotta a fuvaros a lovait. Itt várakoztam nagy izgalmak között több mint egy órát, mire végre megjött. Így már elérkezett 10 óra, a vonatindulás ideje, amikor a Kert utcai lakáshoz értünk, ahol Ili már nagy izgalomban várt bennünket. Gyorsan felrakodtunk. Feltettük az írógépet is és fel akartuk rakni a varrógépet is, de az szerencsére már nem fért fel. Azután mégis abban a reményben elindultunk, hogy a vonat késni fog, illetve később indul el Veszprémből.

A vonat tényleg még az állomáson volt. A csomagokat egy külön tehervagonba rakták más csomagokkal együtt. Ili, Péter egy szegedi menekült asszonnyal együtt egy II. osztályú személykocsiba kerültek. A vonat indulási ideje bizonytalan volt, s így azt nem tudtam megvárni. Nagyon szomorú volt ismét a búcsú Ilitől és Pétertől, hiszen nem tudtuk mit hoz a szomorú jövő, látjuk-e még egymást és ha igen, hol és milyen körülmények között.

Gyalog mentem haza, s most már egyedül maradtam a Kert utcai lakásban. Délután az a hír terjedt el Veszprémben, hogy angol repülők bombázták a jutasi vasútállomást. Azonnal kimentem gyalog, hogy megtudjam, igaz-e a hír, illetve Ili és Péter nem érte-e baj. Iliék vonata már nem volt ott, mint megtudtam a repülő-támadás alkalmával még ott voltak és átélték azt. A vonatot is érte találat, s volt néhány halott és sebesült. Mint Ili később elmondta, látták, amint vitték a sebesülteket, de őket, kocsijukat nem érte baj.

Útközben Devecserben repülő-támadás érte a vonatot. Az utasokat kiszállították, s a fák közé menekültek, de oda is géppuskáztak a repülők. Péter és Ili ugyancsak egy fa alá bújtak és egy német katona forgatta őket a fa körül ahogyan jött arra a gép, hogy ne érje őket találat. Szerencsére nem esett semmi bajuk. A vonat különben nagyon lassan haladt, mert ha repülő-támadás volt, a vonatot kitolták messze az állomástól. Jánosházán álltak sokáig, ahol le is szálltak és Ili szeretett volna ottmaradni, s onnan valahogy eljutni Zalaegerszegre, de nem tudott a csomagjaihoz hozzáférni, mert azok egy külön tehervagonban voltak. Azután Nagycenken álltak ismét sokáig, mert Sopront bombázták, s így nem mehettek tovább.

Több mint egy hétig utaztak fűtetlen kocsiban. Péter megfázott, lázas lett, a lábfeje megdagadt. Sopronon, majd Bécsen át Semmering felé mentek, közben Graz bombázása miatt ismét sokat vesztegeltek. Végül kb. 2 heti utazás után Graztól nem messze, a Mura folyó mellett fekvő Wildon község közelében fekvő Allerheiligen falu várkastélyában helyezték el őket.⁶ Itt töltötték 1944 karácsonyát nagyon szomorú körülmények között. A vonaton kb. 70-en voltak összesen és pedig főleg horvátok, akik a szerbek elől menekültek. A kastélyban 3-4 termet rendeztek be kaszárnyának, illetve lágernek emeletes ágyakkal, asztalokkal, s itt helyezték el őket. Az Ilevel utazó szegedi asszonyon kívül csak néhány magyar volt, Veszprém környéki asszonyok.

Péter kapott azért itt is karácsonyi ajándékot, s megkapták mindig pontosan az ételt jegyekre és Péter külön tejet is. Péternek még december elején Veszprémben megvettünk karácsonyi ajándékul néhány szép játék állatot, amiket aztán oda is adtunk neki, amikor elhatároztuk, hogy elhagyják az országot.

A karácsonyt így egyedül töltöttem Veszprémben és nem csináltam karácsonyfát sem. Ez volt az egyetlen karácsonyom, amikor nem volt karácsonyfám. Iliről, Péterről semmit sem tudtam, édesanyám leveléből csak 1945. januárban értesültem arról, hogy hogyan utaztak, hol vannak. Karácsony után azután elhatároztam, hogy valahogy eljutok Zalaegerszegrre Ili édesanyjához, hogy megtudjam, írt-e oda Ili, illetve mi van velük. Kiálltam tehát két nagy csomaggal a Viadukt után levő patika elé, ahol már sokan várták az arra haladó, főleg német teherautókat, hogy felvegyék őket. Az autók azonban nem álltak meg. Végül valaki egy üveg bort mutatott nekik és erre végre megálltak. Ezzel Jánosházáig jutottam el, ahol szintén leszállt egy veszprémi férfi, aki ugyancsak Zalaegerszegrre igyekezett. Itt az egyik útkeresztezésnél vártunk egy ideig, míg egy katonai teherautó továbbvitt bennünket Zalaegerszeg felé.

Sajnos az autó Zalaszentivánra ment, s így előbb leszálltunk és gyalog indultunk Zalaegerszegrre. Mindkettőnknek nehéz csomagjaink voltak, s végül úgy segítettünk magunkon, hogy leszedtük egy düledező fahíd korlátját, arra ráakasztottuk a csomagjainkat, majd a vállainkra vettük a rúd két végét, s így vittük. Így is keserves volt, de szerencsére jött egy lovasszekér, amely azután Zalaegerszegrre vitt bennünket. Már sötét este volt, amikor beértem a Rákóczi u. 2. alatti lakásba, ahol Ili édesanyja és a nővére azzal fogadtak, hogy mi van Ilevel és Péterrel, ők sem tudtak róluk semmit. Ili nagyapja, Németh János, ekkor már nem élt, 1944-ben halt meg.

Másnap Zalaegerszegről (Kaszaházáról) egy pápai pilóta teherautóval Pápára mentem, ahol a hugaim éltek. Pápán 1944. december végén elmondtam, hogy Ili és Péter Németországba mentek, édesanyám Újfaluban van, s így egyedül vagyok Veszprémben a lakásban, s én is várom minden nap a katonai behívót. Pápáról azután a következő nap ugyancsak pilóta autóval visszautaztam Veszprémbe. Pápa

és Veszprém között ugyanis állandó összeköttetés, autóforgalom volt a pilóták között, minthogy mindkét helyen katonai repülőtér volt.

Az év eseményeihez tartozik, hogy 1944. novemberben a nyilasok letartóztatták Mindszenty József veszprémi püspököt, mert nem engedte be őket a püspöki palotába, illetve nem teljesítette a kívánságukat. A fogház udvarán sétálgatott imakönyvvél a kezében, amint a bíróság ablakából láttam. Ugyanakkor több teológus is le volt fogva hasonló okok miatt. 1944 szilveszterét otthon, a Kert utcai lakásban egyedül töltöttem.

1945

1945. január elején ugyancsak katonai gépkocsival sikerült ismét Pápara eljutnom. A korábbi megbeszéltek értelmében elvittem édesanyám bőröndjét néhány ruhájával és az ágyneműjét, valamint az én ágyneműmet is, hogy ne maradjon Veszprémbe az üres lakás, ha én bevonulok. Egy napig voltam ekkor Pápán, s jöttem vissza ugyancsak katonai teherautóval Veszprémbe.

Veszprémbe, a hivatalban egy-két szobába költöztünk össze, mert nem fűtöttek minden helyiséget. Munkám nem volt, legfeljebb néhány kisebb büntető ügy, valamint elmaradt telekkönyvi ügyek. Szabó Gyula, Segesdy István katonák voltak. Ők egyébként később nyugaton amerikai fogságba kerültek, s nyugatra ment a családjuk is. Egy szobában voltam ekkor Farkas Lajossal, aki korábban az ügyészségen volt évekig irodaigazgató és jegyzőkönyvvezető, s itt a járásbírói székén is néhány ügyben ő volt a jegyző. Jó barátságban voltunk és sokat segített nekem, amikor 1945. május elején visszajöttem Veszprémbe s ő volt meglepetésemre a rendőrkapitány.

Egy szobában voltam dr. Jeney Istvánnal is, akit addig csak látásból ismertem, mert telekkönyvi betétszerkesztő bíró volt, s így mindig vidéken dolgozott. Egyébként a családját ismertem, a bíróság melletti házban lakott feleségével és két lányával, valamint két idős nővel, akik valószínűen a felesége testvérei voltak. Az egyiknek trafikja volt Veszprémbe, mint Enyediéknek. A telekkönyvvezető Mustos József volt, akinek a családjával jó viszonyban voltunk, többször voltunk náluk, a Toborzó utcában laktak, nem messze tőlünk. A felesége a törvényszéken dolgozott. Az ő fiuk volt Mustos István, aki papnak készült, s érettségi után a veszprémi szemináriumban tanult, amíg azt 1952-ben fel nem oszlatták.⁷

1945 elején, amikor Veszprémbe egyedül maradtam, a szemben lakó Ébelnéhez jártam ebédelni, őnála kisebb étkező működött, ahol főleg erdélyi menekültek étkeztek. Neki adtam részben Ili és Péter jegyeit is. Reggelit, vacsorát magam készítettem. Három személyre megvoltak az élelmiszerjegyeim (cukor, liszt, zsír stb.), s így ezekből éltem.

1945. februárban elég nagy hideg lett, sok hó esett. Így sokszor kellett menni ki a város végére az országúton havat lapátolni. Valami körzeti nyilas parancsnok terelte a lakosokat körzetenként erre a munkára. Együtt lapátoltam sokszor dr. Sziklai Bélával, aki ekkor bírósági jegyző volt. Ugyancsak ott találkoztunk a hólapátolásnál a jól ismert színészekkel, színésznőkkel is. Ők Veszprémbe rekedtek, de előadás ekkor már nem volt. Mozi sem volt ekkor már. Amerikai filmeket már régen nem adtak. Egy-két német film volt az utolsó. A Münchhausen bárót adták utoljára.

1945. március elejére azután elolvadt a hó és az egész hónapban száraz tavaszias idő lett. Sajnos azonban megindultak a harcok és bombázások is. A Velencei-tó és a Balaton között hosszú ideig állt a front, majd anélkül hevesebben támadtak fel a harcok, úgyhogy ezek során Székesfehérvár ötször cserélt gazdát. Tele lett a város székesfehérvári menekültekkel, a bíróságra is jöttek. A mi szobánkba került egy járásbírói gépirónó, Gizi, aki az unokahúgával és két idős nőrokonával menekült ide.

A lakásomba is jöttek székesfehérvári menekültek, a Galamb Irén néni ismerősei. (Bodó pénzügyigazgatósági tanácsos a feleségével és kb. 20 éves lányával.) A belső szobába költöztek, de így legalább lett rendes vacsorám.

Ismét kellett menni munkára, és pedig most a németekkel. A legtöbbször a Veszprémből kb. egy óra járásra lévő Gelemér-major mellé (a Várpalotára vezető országút mellett a fűzfői bekötőútnál), ahol védőárkokat ástunk. Elég kényelmesen dolgoztunk, nem hajtottak bennünket, s néhány óra után indulni is kellett vissza, hogy ebédre hazaérhessünk. Kb. 2 naponként jártunk ásní.

Egy alkalommal a temetőhegyi (jelenleg dózsavárosi) temető mögött elesett német katonákat kellett eltemetni. Teherautón hozták ide őket. Erős fagy volt, úgyhogy éppen csak elföldelni lehetett őket. (Később a háború után azután rendszeresen eltemették őket és szép sírkereszteket is kaptak. 1992-ben azután ezeket kihantolták és elszállították.)

A járásbírói szobán ekkor az elnök dr. Hódy István volt, aki a Délvidékről, a visszacsatolt Óbecséről menekült Veszprémbe és onnan jött egy bírósági lány is, aki édesanyám albérleti szobájába költözött, mint Boda fűszeres albérelője. Édesanyám bútorai egyelőre ott maradtak.

1945. februártól azután megkezdődött Veszprém rendszeres bombázása, ami eleinte elég gyenge volt. Ugyanis minden este kb. 7 órakor jött egy orosz gép, ledobott néhány Sztálin-gyertyát, amelyek nappali fényt árasztottak, s ledobott néhány bombát is, aztán elment és csönd volt másnap estig.

Mivel közel laktam a bírósághoz, így erre az időre több bírósági dolgozóval együtt óvóhelyül a börtön alsó folyosóját használtuk, ami elég mélyen volt, bár a cellák ablakai a Jókai utcában elég magasan voltak. Erre az időre a rabokat bezárták a cellákba. Ezen a részen egyébként a letartóztatottak nagy része értelmiségi ember

(jegyző, tanító) volt, akiket a nyilasok jelentettek fel. Ide jöttek minden este a Fehérvárról menekültek is, Gizi gépirónő, 16 éves unokahúga, és a két idős nagynénjük. Velük szoktam beszélgetni és el is kísértem őket a Buhim utcai lakásukra.

1945. március 20-án este 7-kor hasonlóan az eddigiekhez megjelent egy szovjet gép, ledobott néhány bombát és eltávozott. Én is hazamentem a fogházbeli óvóhelyről és lefeküdtem. Éjszaka, éjfél körül arra ébredtem, hogy a közelben hullanak a bombák. Olyan hirtelen jöttek, hogy a szirénák is csak utólag szólaltak meg. A front már egész közel volt ekkor, Székesfehérvártól innen, s a gépek pár pillanat alatt ideérkeztek. Csak arra volt időm, hogy az ágyamból, amely az ablak alatt volt, kiugorjak és az ágy alá bújjak. Majd minden cserép lehullott a tetőről, az összes ablak betört a légnyomástól, úgyhogy a szoba pillanatok alatt tele lett cserép- és üvegszilánkokkal. A házat ugyan nem érte találat, de elég közel eshettek a bombák. Bodóék a másik szobában hárman a kis kerek asztal alá igyekeztek bújni réműletükben. Ők sem sérültek meg.

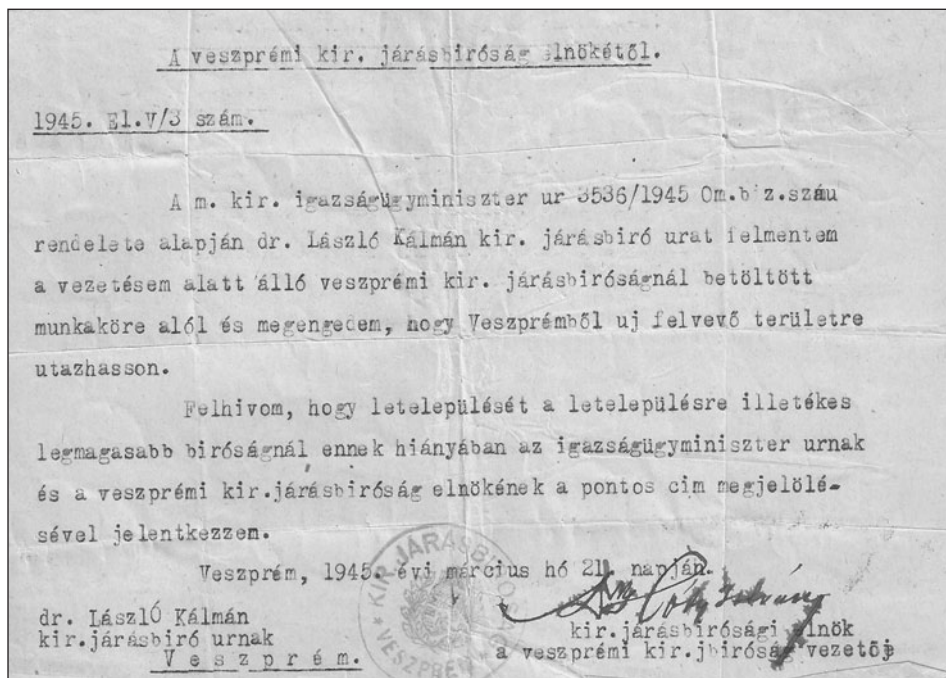
Tehát 1945. március 21. a tavasz első napja így köszöntött ránk.

A bíróságon aztán szomorú hír fogadott. Elmondták, hogy az éjszakai bombatámadás alkalmával meghalt a Fehérvárról idemenekült és velem egy szobában dolgozó gépirónő, Gizi, továbbá 16 éves unokahúga és az egyik idős nagynénje. A Buhim utcai (20. v. 21. sz.) lakásukat telitalálat érte, és csak a másik nagynéni maradt életben, ő mondta el a történeteket. A város is csúnyán nézett ki. A Pósa-ház elé esett egy bomba, hatalmas krátert vágott ki, amelyből ömlött a víz a felszakadt vízvezeték csövekből.

Ilyen körülmények között dr. Hódy István, a járásbíróság elnöke elhatározta a bíróság felosztatását és adott erről mindegyikünknek hivatalos írást, amely szerint engedélyezi, hogy Veszprémből új felvevő területre utazhassak és felhív, hogy ott a legmagasabb bíróságnál jelentkezsem. Ezt az írást mutattam ezután fel, amikor Szentgotthárd előtt a nyilasok igazoltattak.

Dr. Kazár Károllyal, aki ekkor már törvényszéki bíró volt elhatároztuk, hogy ilyen körülmények között nem maradunk tovább itt Veszprémben a bombázások és a front közelsége miatt, s egyelőre Balatonfüredre megyünk, majd onnan Karcsi Tapolcára, én pedig Zalaegerszegre megyek a bíróságra. Volt egy könnyen húzható kis kézikocsim, arra felpakoltunk és gyalog elindultunk felváltva húzva a kocsit a mai Videoton gyár felé, majd tovább a Nosztori-völgyön át Balatonfüredre.

Körülbelül a déli órákban hagytuk el Veszprémet szép napos tavaszias időben 1945. március 21-én. Alig hagytuk el a várost, kb. félórája, amikor ismét repülők támadták a várost és visszanézve láttuk, hogy a Kossuth utcát bombázták, nagy porfelhőben volt az a rész. Estefelé érkeztünk Balatonfüredre, ahol a bíróságon aludtunk. Hallottuk éjszaka, hogy felettünk húznak el a Balaton túlsó oldaláról jövő

*Dr. Hódy István, a Veszprémi Járásbíróság elnökének felmentő levele,
a bíróságnak a hadi események miatti feloszlata alkalmával*

ellenséges gépek és mentek Veszprémet bombázni ismét. Hallottuk is a bombázást, illetve itt is rázkódtak az ajtók a légnyomástól.

Itt már volt, ha gyéren is vonatközlekedés, így másnap, március 22-én vonattal Tapolcára utaztunk. Kazár Károly itt is maradt, mivel a Szentgyörgy-hegyen volt egy kis szőlője és pincéje, s itt kívánta megvárni a front átvonulását. Én Tapolcán rokonoknál töltöttem az éjszakát, és másnap két elég nehéz csomagommal vonattal Zalaegerszegre utaztam feleségem édesanyjához és nővéréhez. Zalaegerszegen az volt a tervem, hogy a Veszprémben kapott bírósági írás alapján megpróbálok itt maradni a zalaegerszegi bíróságon. Be is mentem a törvényszékre, ahol az elnök, dr. Kiss Dezső szívélyesen fogadott, de sajnos nem állt módjában engem ott tartani. Innen a zalaegerszegi katonai parancsnokságra mentem, hogy esetleg hozzájuk bevonulhatnék katonának. Itt dolgozott éppen az irodán Tölgyesi telekkönyvvezető, akivel együtt dolgoztam 1937/38-ban a zalaegerszegi bíróságon a telekkönyvnél, s akit azóta is többször felkerestem. Sajnos ők sem vehettek állományba és Szombathelyre küldtek, hogy ott jelentkezsem.

Hamarosan még aznap, újabb menekülők jöttek Veszprémből Ili édesanyjához,

akik elmondták, hogy Veszprémet már elfoglalták az oroszok s a lakosság Márkó felé menekült az országúton. A menekülőket repülők bombázták és lőtték, úgyhogy sokan meghaltak. Itt sebesült meg halálosan az egyik bírósági altisztünk is, Nyíró.

Másnap, 1945. március 24-én Szombathelyre utaztam vonattal, illetve a vonat légitámadás miatt jó mesze állt meg az állomástól és onnan gyalog kellett a városba menni. Szombathelyen a kaszárnyában jelentkeztem, ahol közölték, hogy a parancsnok szabadságra ment, egyébként senki nem tudott semmit, csak lézengett mindenki. Azért beöltöztettek és egy kisebb épületben lett a szállásom, ahol csak páran voltunk. Éjszaka nagy légitámadás érte a várost és a bombák főleg éppen a kaszárnyánk közelében hullottak. Így az éjszaka nagy részét a kaszárnya udvarán lévő védőárkokban töltöttük és szerencsére senkinek sem esett baja.

Mivel láttam, hogy mi a helyzet, másnap, 1945. március 25-én reggel visszaöltöztem a civil ruhámba és útnak indultam tovább nyugat felé. A kapunál az őr minden további nélkül kiengedett. A tervem az volt, hogy Szentgotthárdra megyek, felkeresem feleségem hűgát és a férje, Takáts Ernő alakulatához vonulok be és velük megyek Németországba Ili és Péter után. El is indultam gyalog a Körmend felé vezető úton, a két csomagot összekötöttem és úgy vittem őket a nyakamba akasztva, az egyiket elől, a másikat a hátamon. Az országúton alig volt forgalom, katonákkal, csapatokkal sem találkoztam sehol, a falvakban egy lélek sem volt az utcán.

Elég kifáradva délután érkeztem Körmendre, ahol 13-15 évvel ezelőtt (1930–1932-ben) néhány szép nyarat töltöttem el és 1932 nyara óta nem voltam itt. Innen német katonai teherautón szerettem volna továbbmenni Szentgotthárdra. Ezért kiálltam a volt utcánk, a Thököly u. sarkára, a Bárány szálló közelében, amerre elég sűrűn jártak a német katonai autók. Sajnos egyik sem vett fel, csak azokat, akik erre engedélyt kaptak az itteni német parancsnokságtól, vagyis a német állampolgárokat. Várakozás közben nagy szerencsémre összetalálkoztam egy régi jó ismerőssel, s náluk tölthettem az éjszakát. 1945. március 26-án reggel elbúcsúztam az ismerős családtól, majd a német parancsnokságra mentem, hogy írást, illetve engedélyt kérjek arra, hogy német katonai autón Németországba mehessenek. Itt felmutattam a vasdobrai születési anyakönyvi kivonatomat, amelyen már horogkeresztes pecsét volt, de nem fogadták el azzal, hogy ez nem bizonyítja német állampolgárságomat. Így kénytelen voltam ismét gyalog nekiindulni a Körmend–Szentgotthárd közötti útnak. A falvakban, amelyekben átgyalogoltam egyetlen lelket sem láttam. Az úton sem volt forgalom, s nem találkoztam sem magyar, sem német csapatokkal és szerencsére tábori csendőrökkel sem. Az ágyúdörgés ugyan hallatszott és egyes helyeken tankcsapdákat is ástak, de más jele nem volt a front közeledésének.

Szentgotthárd előtt két fiatal nyilas igazoltatott. Felmutattam nekik a veszprémi bírósági igazolványt azzal, hogy a bíróságra kell mennem jelentkezni, s így tovább

engedtek. Szentgotthárdra délután érkeztem, s felkerestem Gizi nővéremet, aki mint védőnő Szentgotthárdra helyeztette magát és Lenke mamával (Mayer Károlyné) Tatáról ide menekült és Löffler kőfaragónál laknak. Itt lerakodtam és elmentem a katonai parancsnokságra, hogy megkeressem sógornóm férjét, Takáts Ernő hadnagyot, hogy megtudjam mi a helyzet, mire számíthatok. Meg is találtam Ernőt, aki az ezredes segédtisztje volt. Megbeszéltük, hogy másnap bevonulok hozzájuk és majd velük együtt megyek Ausztriába, ahová feleségét a gyerekekkel és a tiszti szolgálójával Ernő már el is küldte. Mondta ekkor Ernő azt is, hogy vigyem este a csomagjaimat a tiszti szolgálójához (másik tiszti szolgálóhoz), s azokat majd az ő holmijával együtt viszik.

Másnap, 1945. március 27-én azután be is öltöztem katonának Ernőék alakulatához és ezt a napot a volt postahivatal melletti kis családi házban töltöttem a szálláson mintegy 25-30 katonával együtt. Ez a ház az evangélikus templom oldalán volt, néhány házzal a templom után a Rába-híd felé. Itt töltöttem az éjszakát is, csend volt és nyugalom.

A következő napon, 1945. március 28-án azután áthelyeztek a gazdasági hivatalba, amely a Körmendi u. baloldalán lévő emeletes ház emeletén volt. Ezt a napot itt töltöttem az emeleten lévő szép nagy erkélyes szobában. Délután a háziasszonnyal és barátnőjével az erkélyről néztük a vonuló katonákat a határ felé. Kb. hárman voltunk itt katonák. Kaptam egy pisztolyt is néhány tölténnyel. A gh. főnöktől azt a kellemetlen parancsot kaptam, hogy másnap menjek ki az egyik közeli faluba, illetve malomba és szerezzek ott lisztet a katonák részére (szerencsére erre már nem került sor). Az volt a terv, hogy Takáts Ernő alakulatával még az éjjel elindulunk Ausztriába.

Éjjel egyszer csak nagy lövöldözés volt az utcán, közeledtek az oroszok. Erre az egyik katonatársunk el is indult, hogy itt hagyja a várost és Ausztriába megy. Mi többiek nem mertünk arra vállalkozni, hogy a záporozó golyók között a sötétben elinduljunk az ismeretlen, bizonytalan úton. Lementünk így a ház pincéjében lévő óvóhelyre, ahol kb. 30-an voltak a háziak. Egyébként harc, ellenállás az utcában nem volt, az oroszok végigrohantak a városon, hogy minél előbb elérjék a német (osztrák) határt, s ott kapják el a menekülőket. Hajnalra csend lett az egész városban. Én a pincében átöltöztem a mindig magammal hordott civil ruhámba és már világosban Gizi nővéremhez mentem a teljesen kihalt, néma városban, s most ott várakoztunk a pincében.

Úgy délelőtt 10 óra lehetett, amikor az első orosz katona jött egyedül és mindjárt az órámot kérte, amit szívesen adtam oda, mert úgyis rossz volt. Egy-egy orosz katona jött ezután is, partizánokat kerestek, fent a szobában kiszórtak mindent a szoba közepére a szekrényekből (eleinte még visszaraktuk őket, de mások újra kiszórták, s így hagytunk mindent a szoba közepén). Tehát 1945. március 29-én

jöttek be az oroszok Szentgotthárdra éspedig a nagyhéten, azt hiszem éppen nagypénteken.

Takáts Ernő a parancsnoksággal ezen az éjjelen Ausztriába (akkor Németország) ment, ahol angol fogságba kerültek a katonaság egy részével és egy kisvárosba kerültek. Egyébként délután az ablakból láttam elhaladni a házunk előtt egy-egy magyar katonát, köztük olyant is, akivel együtt voltam az első éjjel a posta melletti szálláson. Ugyanis az oroszok a határon talált, szétszóródott magyar katonákat visszaküldték, hogy menjenek haza. Hátrább azután Celldömölkre irányították őket azzal, hogy ott majd kapnak írást, amivel hazamehetnek. Össze is jött ott kb. 300 ember, akiknek azonban nem írást adtak, hanem fogságba vitték őket több évre.

Schloss Herbersdorf, Allerheiligen, Stmk. 4415

Allerheiligen bei Wildon, korabeli képeslap

hívták Ilit is Péterrel, hogy menjenek velük, mert ide Rottenmannba oroszok jönnek. De ezt nem hitték el, mert a táborban azt mondták, hogy Rottenmann is az angol–amerikai övezetbe fog tartozni és így maradtak. Egyébként a nyugatra menő német katonák mindenfélét dobáltak le az autókról nekik, finom pokrócokat, ruhákat, konzerveket stb. Szerencsére ide már nem ért el a front, mert közben 1945.

Ili és Péter 1945. március végén a front közeledtével nem maradtak Allerheiligenben, hanem az egész menekült táborot kocsikon továbbvitték nyugatra. Útközben Frohnleiten városkában álltak meg egy napra, ahol barakkokban helyezték el őket. Tovább vitték őket nyugatra, majd végül Leoben várostól nyugatra, Rottenmann városban állapodtak meg, ahol ugyancsak barakkokban helyezték el őket. Ez jelenleg jelentős turistaközpont. Olyan helyre akarták vinni őket, ahová az angol–amerikai csapatok jönnek majd, s azt hitték, hogy Rottenmann is angol, vagy amerikai megszállás alá kerül.

A front közeledtével a német katonák tömegesen vonultak itt át nyugatra, hogy angol–amerikai megszállás alá kerüljenek és

május 9-én megtörtént a német fegyverletétel és Európában megszűnt ezzel a háború. Így Iliék is várták a megszálló angol–amerikai csapatokat és amint jött a katonavonat, integettek nekik abban a hitben, hogy angolok, vagy amerikaiak. Nagy volt azonban a csalódásuk, amikor felismerték, hogy orosz katonák a megszállók.

Ekkor már béke volt, s így nem bántották a lágert, viszont annyiban szerencse volt, hogy így alakult a helyzet, mert így hamarosan, alig egy hónap után 1945. június 19-én megérkeztek Veszprémbe, pár nappal azelőtt, hogy mindenkinek be kellett itthon jelentkezni, s így le lehetett tagadni, hogy nyugaton voltak, ami akkor nagy bűnnek számított az ezután történt igazoltatásoknál.

Szentgotthárdon körülbelül 8-10 napig továbbra is a pincében aludtunk és csak ezután költöztünk fel a szobánkba, illetve tértek haza az ideköltözött szomszédok. Az oroszok eleinte csak a nőket zavarták, illetve különféle házimunkákra (krumpli-hámozás stb.) vitték őket, majd mi is sorra kerültünk. Először, azt hiszem éppen Húsvét egyik napján (április 1-2.) vittek munkára, s körülbelül huszan mentünk a város szélére, majdnem szemben a már Ausztriában lévő Schlössl-kápolnával, amely egy dombon állt kb. 4-5 km-re. Itt ágyúállást kellett ásunk. Féltünk, hogy a németek odalőnek majd a kápolnától, de szerencsére nem zavartak bennünket.

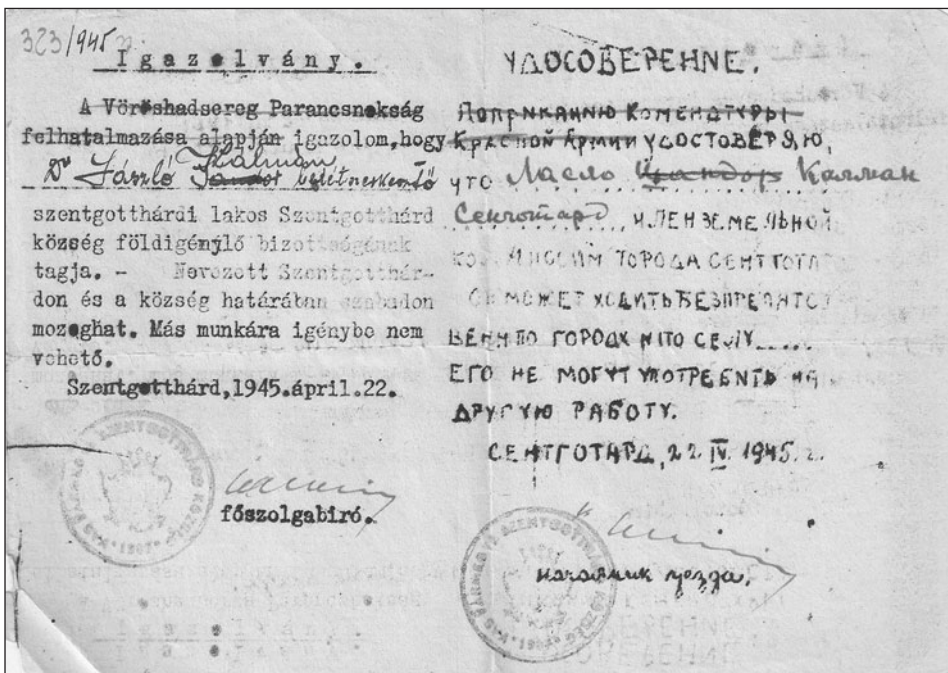
Egyik késő este ugyanitt ástuk az árkot végig ezen a részen, s ekkor nők is voltak velünk, köztük Gizi nővérem is. Ekkor nagy tűzijátékban volt részünk. Az oroszok lőtték a még a németek kezén lévő Nagyfalvát (Mogersdorf) és a Schlössl-kápolnát. A kápolnát el is találták és felrobbant az ott lévő lőszerraktár. A romokon 1964-ben egy új emlékkápolnát építettek és egy hatalmas beton keresztet állítottak, ami Szentgotthárdról is látható.⁸

Egy alkalommal egy tolmács kíséretében három orosz katona jött a férfiakat igazoltatni, s az egyik bekísért az orosz parancsnokságra. Itt már többen, körülbelül huszan ültek az udvaron, s egyenkint hívtak be kihallgatásra bennünket. Egy orosz tiszt hallgatott ki egy kárpátaljai ruszin tolmács segítségével. Kérdezte, hogy mi a foglalkozásom, miért jöttem Szentgotthárdra, voltam-e katona és hány oroszot ítéltel el, illetve lőttem agyon. Azt válaszoltam, hogy nem voltam katona, nem váltam be, mint bíró, telekkönyvi bíró voltam, tehát nem ítéltel el senkit, hiszen az ingatlanok átírását, öröklési ügyeket intéztem. Mondtam, hogy azért jöttem ide, mert egyrészt Veszprémben feloszlott a bíróság a bombázások miatt, másrészt itt van a nővérem, mint védőnő. Ő is mondta, hogy Veszprém „kaput”, s felírta Gizi nevét és címét azzal, hogy majd ellenőrzik, s azután elengedett. Otthon már azt hitték, hogy nem látnak viszont.

Egy másik alkalommal többünket átkísértek Ausztriába, ahol néhány teljesen kihalt német falun mentünk át és egy kisebb fahidat kellett felépíteni, illetve helyreállítani. Itt már attól tartottunk, hogy több napig nem engednek el. Végül egyikünk beszélt a tiszttel, hogy csak kiskabátban vagyunk, élelmünk sincs, s így

végül estefelé hazaengedtek. Későn értem haza, már azt hitték nem is engednek vissza. Volt ott a hidépítésnél egy alföldi parasztember is a szekérével és lovaival, aki mondta, hogy már két hete van különböző munkákon és nem engedik haza. Voltam azután az egyik közeli utcában, ahol a kertben ástunk ágyúállást. Egyébként Szentgotthárdon nem volt bombázás és csak néhány ház égett le a főtéren a bevonulás alkalmával.

Amikor már felköltöztünk a pincéből, én legtöbbször a kertben hátul olvastam, vagy fát vágtam a faházban, hogyha ismét jönnek az oroszok valami munka végett, ne legyen szem előtt, de azt se mondassák, hogy elbújtam. Később, 1945. április második felében azután ismerősök révén olyan alkalmi elfoglaltságokat kaptam, és hozzá olyan igazolványt, amelynek birtokában a városban szabadon mozoghattam.

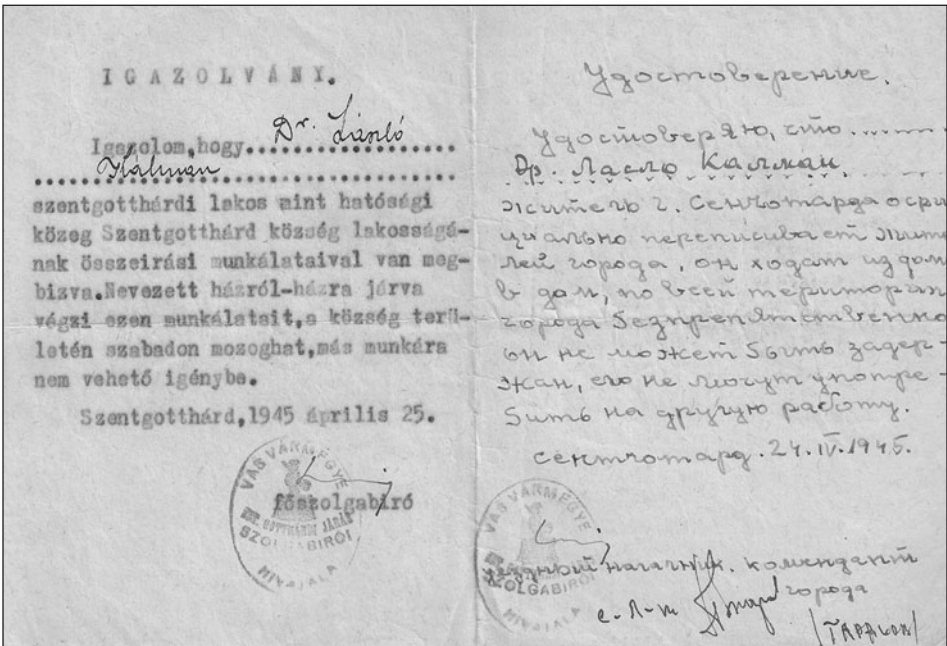

A szentgotthárdi főszolgabíró által kiállított magyar és orosz nyelvű igazolvány, hogy dr. László Kálmán a község földigénylő bizottságának a tagja

Így segíthettem a földmérőknek a cisztercita rendnek a gimnázium mögött, a Rába partján fekvő földjének a fölmérésénél, illetve felosztásánál, amelyet azután május 1-én már ki is osztottak a földigénylőknek. Kaptam is 1945. április 22-én igazolást magyar és orosz nyelven, hogy a földigénylő bizottság tagja vagyok, és Szentgotthárdon és annak határában szabadon mozoghatok.

Ennek befejezése után pedig azzal bíztak meg a városházán, hogy írjam össze a környező néhány utcában az itt lakókat annak feltüntetésével, hogy kik a szentgotthárdiak és kik menekültek máshonnan és hova valók. Ekkor is kaptam 1945. április 25-én egy szolgabírói hivatali pecséttel ellátott igazolványt, amely szerint mint hatósági közeg Szentgotthárd község lakosságának összeírási munkálataival vagyok megbízva és házról-házra járva végzem a munkámat, és így Szentgotthárd területén szabadon mozoghatok.

Május 1-jén nagy ünnepség volt. Ekkor osztották ki ünnepélyesen a birtokleveleket a földhöz juttatottaknak, akik leginkább az apátság cselédei voltak. Én is részt vettem ezen a kiosztáson, amely az apátsági templom előtt a főtéren, szemben a r. kath. elemi iskolával felállított emelvénynél volt. Ebbe az elemi iskolába jártam 1916–1920 között. Ugyancsak Szentgotthárdon töltöttem az ezt megelőző május 1-jét is 26 évvel ezelőtt, 1919. május 1-jén, amikor mint harmadikos elemista iskolás nekünk is fel kellett vonulnunk a nyakunkban nagy piros szalaggal.

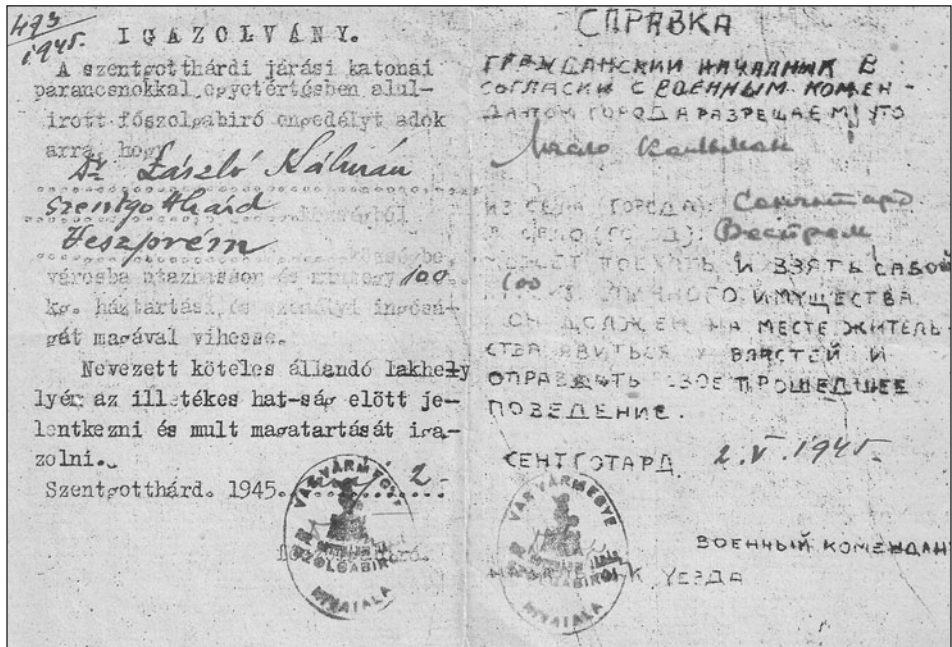

A szentgotthárdi főszolgabíró által kiállított igazolvány, hogy dr. László Kálmán a község területén szabadon mozoghat

Ekkoriban talákoztam egy bírósági jegyzővel, aki máshonnan menekült Szentgotthárdra. Tőle hallottam, hogy mindenütt igazoló bizottságokat állítottak fel, s csak az dolgozhat ezután, akit ez a bizottság igazol. Elmondta, hogy nem igazolják

azt, aki az oroszok elől nyugatra menekült, s ezeket mintegy hazaárulónak tartják. Ezután a Rábán lévő és felrobbantott vasúti híd helyreállításán dolgoztunk sokan pár napig, hogy annak elkészülte után megindulhasson a vasúti forgalom Budapestre.

1945. május elejére elkészült a vasúti híd és Gizi nővéremmel elhatároztuk, hogy mindjárt az első vonattal utazunk haza Tatára, illetve Veszprémbe. Nekem különösen sürgős volt, hogy a bíróságnál jelentkezzem és igazoljanak, mert különben elvesztem az állásomat. Kaptam egy igazolást 1945. május 2-án a fősztolgabírói hivataltól, hogy Veszprém városba utazhatok és kb. 100 kg háztartási és személyi ingóságot vihetek magammal.

A szentgotthárdi fősztolgabíró igazolása, hogy dr. László Kálmán a községet elhagyhatja és Veszprémbe utazhat

1945. május 3-án, vagy 4-én azután késő délután kimentünk a vasútállomásra. Bár a vonat a menetrend szerint csak másnap reggel 8 óra tájban indult, azért mentünk ki ilyen korán, hogy már hajnalban beszállhassunk, hogy legyen megfelelő helyünk. Ugyanis egy velünk utazó ismerősünk jó viszonyban volt az állomásfőnökkel, aki azt tanácsolta, hogy az éjjelt töltsük a váróteremben és ő majd hajnalban szól, hogy mikor szállhatunk be. Így is történt, a váróteremben a földön töltöttük az éj nagy részét pokrócokon és még sötétben, hajnal felé azután be is szállhattunk egy II. osztályú vasúti kocsiba. Reggel a vonat el is indult és kb. délre

értünk Szombathelyre, de innen csak este indult tovább egy másik, marhavagonokból álló szerelvény. Egész éjjel utaztunk és hajnal felé nagy örömmel és meglepetéssel észleltem, hogy Veszprém felé utazunk Budapestre. Amikor Veszprém külső vasútállomáson a reggeli órákban megállt a vonat, elbúcsúztam mindenkitől és elindultam gyalog a városba.

Veszprémbe egy nagy katonai hátizsákkal érkeztem, amelyet Szentgotthárdon a földmérés alkalmával találtam eldobva a földeken. A Veszprémbe vezető kb. 4 km-es út tele volt csellengő görög és olasz vendégmunkásokkal, akiket még a németek vittek dolgozni a különböző gyáraikba, s az oroszok engedték őket szabadon, hogy menjenek haza. Egy részük így több hetet töltött Veszprémbe, amíg tovább indulhattak.

Elindultam tehát az üres, néptelen városon át a lakásunkhoz, illetve Galambékhoz, a házigazdámékhoz. Az üres, üvegnélküli kirakatokban feltűnt, hogy minden hova fenyőfákat raktak, nyilván a május 1-i ünnepség alkalmából. A város különben március 21-i eltávozásom óta nem igen változott, csupán az tűnt fel, hogy az Egyházmegyei Nyomda és Könyvkereskedés nagy épülete a Rákóczi utcában teljesen leégett. Ennek helyére épült évek múlva a mai irodaház.

Galambékhoz mentem először, megvoltak mindnyájan egészségben és megvolt épen mindkét házuk is. A mi lakásunk is épségben volt, ahogy elhagytam a bútorok is mind épségben voltak, csak bemenni nem lehetett, mert Galamb Irén néni a kulcsokat leadta a lakáshivatalnak, amikor Bodóék visszamentek Székesfehérvárra. Így elmentem a városházára a lakáshivatalba a lakásom kulcsaiért. Szerencsémre a lakáshivatal vezetője az a Pálffy cipész volt, akit jól ismertem, hiszen többször is vittem hozzá a cipőinket javítani. A kulcsokat minden további nélkül átadta nekem, mivel még nem utalta ki a lakást senkinek. Itt szinte minden ép-ségben megmaradt, még az a száz darabos csiszolt üvegpohárkészlet nagy része is, amelyet még 1943-ban vettünk, s amely egy ládában volt az ágy alatt.

Ezután jelentkeztem a bíróságon. A törvényszéken Bertalan László irodaigazgató nagy örömmel, öleléssel fogadott, s mondta, hogy éppen jó időben jelentkeztem, s lassan megalakul a bíróság. A törvényszék elnöke továbbra is Jánosi József volt, míg a járásbíró-ságé ekkor dr. Quiricó Pál betétszerkesztő bíró, akit eddig csak látásból ismertem. A korábbi járásbíró-sági elnök, dr. Bazsó Gábor, aki a háborúban csendőr-százados volt, már nem jött vissza.

Megtudtam, hogy a két fiatal járásbíró, dr. Segesdy István és dr. Szabó Gyula a családjával együtt nyugatra ment, illetve mint később megtudtam, Szabó Gyula orosz fogságba került és csak évek múlva jött haza. Ugyancsak orosz fogságba került dr. Mohácsy Lajos törvényszéki bíró is. Viszont a járásbíró-ságon volt ekkor dr. Jeney István, aki addig betétszerkesztő bíró volt, s így mindig vidéken volt, s új bíró volt a járásbíró-ságon dr. Czuczor Sándor is, aki máshonnan jött, korábban nem ismertem.

Ekkor tudtam meg, hogy Veszprém rendőrkapitánya az a Farkas Lajos lett, aki korábban az ügyészségen, majd legutóbb a járásbírószágon dolgozott és velem volt egy szobában a legutóbbi időkhöz. Ennek a hírnék egyrészt örültem, mert jó barátságban voltunk, több szívességet tettünk egymásnak, másrészt azonban kellemetlen volt az, hogy Farkas Lajos tudta, hogy Ili és Péter nyugatra mentek (Ilinek egy nyugatról írt levelét előtte adta át nekem a szobában az egyik bírósági dolgozó), s én is úgy nyilatkoztam előtte, hogy én is utánuk megyek nyugatra, mert a kommunista Magyarország már nem az én hazám.

A bíróságon természetesen bírói munka még nem volt, és egyhamar nem is lett. A dolgunk elsősorban az volt, hogy a mindenféle szétszórt iratokat összeszedjük és rendezzük. Így a járásbírószágon a nagy telekkönyvi terem padlózata majdnem térdig tele volt szétszórt iratokkal. Ugyanis görög és olasz munkások laktak itt több hétig, akik szörnyű piszkot hagytak maguk után, s amikor elmentek az aktákról levágták mind az összekötő szalagokat, s azokkal kötötték össze a csomagjaikat.

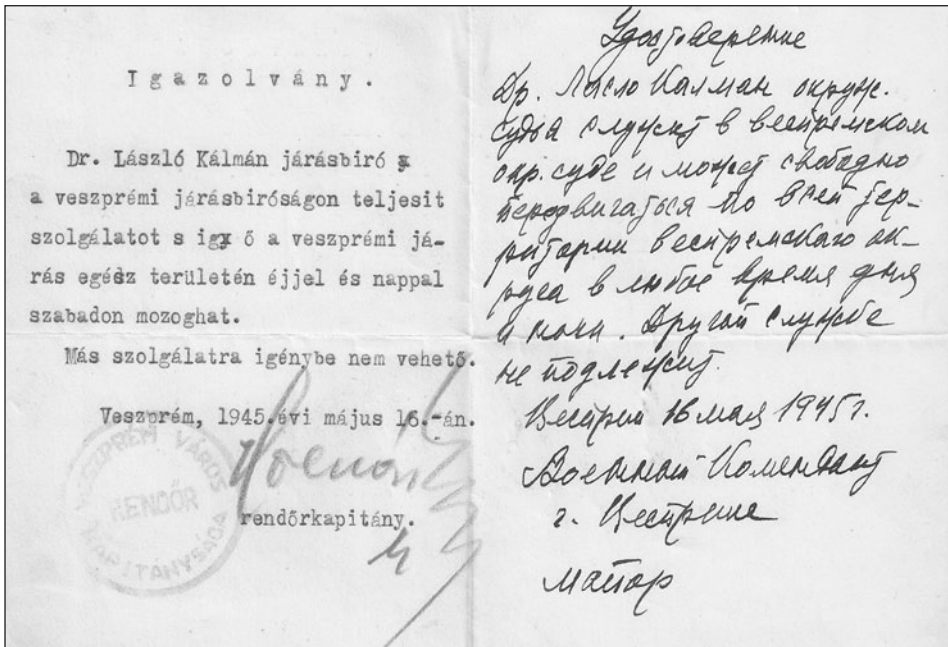
Elérkezett közben 1945. május 8. a német fegyverletétel napja, amikor megszűnt Európában a háború.

Nagy örömmel fogadtam ezt a hírt, hiszen nem kellett többet félni bombázásoktól, katonai behívótól, s megszűnt az elsötétítés is. Reméltem, hogy nemsokára talán hazajön Ili és Péter, akikről február óta nem hallottam semmit.

1945. május 9-én megnyílt a mozi is. Én is elmentem az első előadásra, kb. nyolcan-tizen voltunk csak, azt hiszem valami amerikai filmet adtak. 5 pengő volt a jegy. Azt gondoltam, hogy mivel most már béke van, nyugodtan lakhatom majd a lakásomban, nem tesznek be oda senkit, nem tesznek ki onnan engem. Ebben azonban nagyot csalódtam. Ugyanis május 10. körül orosz katonák jöttek a lakásomra és pedig először azzal, hogy az egyik szobát adjam át egy magasrangú tisztnek, és majd adnak ennek fejében mindig vacsorát. El is hívtak a református templom melletti lakásukra, ahol meg is vendégeltek. Másnap már azzal jöttek, hogy az egész házat adjam át, mert itt olyan tárgyalások és kihallgatások lesznek, ahol egy idegen nem lehet. Mondták azt is, hogy hagyjak mindent úgy, ahogy van, ne vigyem el a függönyöket sem, mert itt magasrangú tisztnek is lesznek és fogadások. Mint később kitudt, a GPU veszprémi parancsnoka költözött ide és a pincében politikai foglyokat tartottak és hallgattak ki.

Ilyen körülmények között a szemben lakó Somlóiékhez mentem, akik felajánlották, hogy egyelőre költözzek hozzájuk. Ezután a könyveimet, iratokat és kisebb tárgyakat átvittem hozzájuk és a könyveket a padlásukon helyeztem el. Így a könyveim egy-két kivétellel meg is maradtak. Nem laktam sokáig Somlóiéknál, mert Quiricó Pál a járásbírószágon elnöke felajánlotta, hogy foglaljam el az ő üresen álló lakását egyelőre, mert ő az édesanyjához költözött, annak a kisállomás közelében lévő házába. Különben ő Almádban lakott, s így örült, hogy a háza nem

marad őrizetlenül. A lakás az Anna téren volt, az Anna-kápolna oldalával szemben egy kert közepén, elég eldugott helyen. Elöl egy nagy szoba nézett a kertre, mellette fürdőszoba, míg hátul egy kis szoba és a konyha. A nagy szoba sötét, hideg, barátságatlan volt, s így a kis szobába költöztem, ahol hamarosan villany is lett. A konyha ugyan tele volt szeméttel és szétszórt holmikkal, de ezt egyelőre úgysem használtam. Az udvar a Jeruzsálem (jelenleg Bem) utca felől magas fallal volt elkerítve, s így elég zárt hely volt, csak egyszer lesett be egy orosz katona, de tovább ment (Anna tér 4. szám alatt volt). Később ezt a házat lebontották, a telefonautomata központ épült a helyén.

A veszprémi rendőrkapitány által kiadott igazolvány, hogy dr. László Kálmán a járás területén szabadon mozoghat

A járásbírószágon révén aztán kaptam a rendőrségtől egy magyar és orosz nyelvű igazolványt, amely szerint a járásbírószágon teljesítek szolgálatot és a járás egész területén éjjel és nappal szabadon mozoghatok. A járásbírószágon lényegében telekkönyvi bíró voltam egyelőre. A telekkönyvek szerencsére kb. 20-25 darab kivételével megmaradtak, mert azokat Mustos József telekkönyvvezető a szomszéd ház pincéjében helyezte el, s így csak azok veszték el, amik éppen elintézés alatt voltak.

Hamarosan kaptam idézést 1945. június 23-ra a rendőrségre az igazoló bizottság elé.

1945. június 19-én váratlanul nagy öröm ért. Szép napsütéses nyári nap volt, s így délelőtt kimentem a bíróságról szétnézni a közeli piacon, amely akkor még a mostani Vöröshadsereg (Óváros) téren volt, a később felállított szovjet emlékmű körül. Itt árulták a fogházőrök néhány rabbal a rabkertészet terményeit. Az egyik fogházőr megszólított, hogy a feleségem keresett. Azt hittem, téved, de alig tettem pár lépést, amikor elélem toppan mosolyogva Ili, a fél éve nem látott drága feleségem, akiről már hónapok óta hírt sem hallotam. Boldogan öleltük meg egymást és mindjárt Pétert kérdeztem, mire mondta, hogy jól van, alszik Somlóiéknál. Mindjárt bejelentettem az örömhírt a bíróságon és elkértem magamat erre a napra. Siettem Ilyel Somlóiékhöz, mert attól félt, hogy Péter közben felébred és sírni fog, mert Ausztriában, ahol horvátok között voltak, nem lehetett magára hagyni közöttük.

Péter tényleg ébren volt, de nem sírt, jól érezte magát Somlóiéknál, Elvira játszott vele. Magyarul beszéltek vele, s így mindjárt megbarátkozott, s lehet, hogy kicsit emlékezett is a helyre.

Ili elmondta, hogy este érkeztek meg a jutasi vasútállomásra, ő bejött Péterrel a városba, s amikor benézett házuk ablakán, látta, hogy ott oroszok vannak és nagy mulatás folyik, így Somlóiékhöz kopogtatott be és tőlük tudta meg, hogy itt vagyok, pár napig náluk aludtam, de elköltöztem, új lakásomat viszont nem tudták. Így Somlóiéknál aludtak. Mondta aztán Ili, hogy sok mindent hoztak, pokrócokat, élelmet, amelyek kint vannak a jutasi (Veszprém külső) vasútállomáson és a vele jött szegedi asszony és balatonalmádi asszony vigyáznak rá addig, amíg értük nem megyünk.

Somlaiék szereztek egy elég nagy kétkerekű kézikocsit, s azzal kimentünk az állomásra, ahol hiánytalanul megvolt minden. Nagy örömmre meghozta Ili az írógépet is, amire egyáltalán nem számítottam, ami most nagyon keresett volt, s le is foglalták mind a hivatalok részére. Hogy ez a gép megmaradt Ilinél annak a szerencsés véletlennek volt köszönhető, hogy amikor Veszprémbe az állomáson ellenőrizték őket, az ő vagonjukat éppen kitollatták, s így oda már nem jöttek ellenőrizni. Féltünk is hazafelé az úton, hogy esetleg az oroszoknak szemet szúr a kocsink, s így a városban mellékutcákon, temető mellett igyekeztünk megközelíteni a postát, illetve a Toborzó utcát, s így aztán szerencsésen el is jutottunk az Anna terre, a lakásunkba.

Feleségem elmesélte, hogy az oroszok elég hamar feloszlatták a lágert és útnak indították őket, s így már az első vonattal jöttek haza. A lehető legjobbkor érkeztek meg, mert június 21-ig kellett mindenkinek bejelentkezni, s utána már igazolni kellett, hogy hol volt addig. Így Ili és Péter június 20-án jelentkeztek be, míg én már június 12-én jelentkeztem. Így le lehetett tagadni, hogy Ili és Péter nyugatra menekültek. Azt mondták, hogy Nagylengyelben voltak Ili édesanyjánál és öccsénél.

Iliék hazajövele után 1945. június 22-én azután bementem a rendőrségre, hogy Farkas Lajos rendőrkapitánnyal beszéljek. Bár sok dolga volt, pár percre azért fogadott. Elmondtam neki, hogy Ili és Péter megjöttek és hogy másnap lesz az igazoltatásom. Megnyugtató, hogy igazolni fognak. Mondtam még neki, hogy az én lakásomban lakik a GPU főnök, s kértem, hogy mondja meg az orosz parancsnoknak, hogy az én lakásomban lakik, s így ha elmennek, ne vigyenek el magukkal semmit.

1945. június 23-án azután megjelentem az igazoló bizottság előtt, amely 7 tagú volt és az elnöke Róland zongorahangoló volt. A bíróság részéről Perlaky Lali, irodai tisztviselő volt jelen, továbbá a pártok egy-egy képviselője. Nem sokat kérdeztek, s azt mondtam, hogy Nagylengyelben voltam én is, így minden további nélkül igazoltak.

Veszprém város I. sz. igazoló bizottsága.

325/1945.

Határozat.

Dr. László Kálmán -t, aki *tanácsosra*-n
 1902. év hó-n született és a *Járásbírói*
 hivatalnál ~~személy~~ *Járásbírói* minőségben teljesít közszolgála-
 tát a 15/1945.M.K.sz.rendelet értelmében
 igazoltatnak
 jelentjük ki.
 Tisztelettel-n, 1945. év i hó 23.-n.
Herendiferencs
Perlaky Lajos
László Péter

Róland
 igazoló bizottság elnöke

Veszprém város I. sz. igazoló bizottsága 1945. június 23-án kelt határozata

Lassan megindult az üzleti élet is. Az első üzletet Weisz kereskedő nyitotta meg a régi helyén a városháza épületében a kaputól jobbra. Az üres, üvegnélküli kirakatba egy sapkát tett ki és arra egy cédulát a következő felirattal: „Mindent veszek, mindent eladok”. Egyébként az utcákon ekkor sem járt még senki, csak néha egy-egy ember, akinek feltétlenül szükséges volt. Egyik kollégám, dr. Habermann Károly bírósági jegyző, aki pilótatiszt volt, úgy járt ebben az időben Veszprémben,

hogy borotválkozás közben vitték el az oroszok a lakásáról pótolni egy megszökött hadifoglyot. Karcsi azután pár év múlva került csak haza a fogságból.

Az Anna téri lakásban egyébként nagy boldogságban éltünk és nyugalomban. Lassan rendet csináltunk a konyhában is. A kis szobában laktunk, éppen elért benne két rekamié, úgyhogy Péternek a földön csináltunk helyet. Júliusban történt, hogy Galamb Irén néni nagy izgalommal újságolta, hogy a lakásunkban levő oroszok útra készülnek, csomagolnak és egy nagy teherautó áll a ház előtt. Gyorsan felmentünk Irén néni lakására és onnan lestük a fejleményeket. Tényleg hamarosan elhagyták a lakást, de be sem zárták és így gyorsan Irén nénival együtt elfoglaltuk azt. Sőt betódultak a szomszédban lakó Ébel néni gyerekei is, és ott nyüzsgöttek valamennyien, amikor bejött egy orosz tiszt, körülnézett, nem szólt, de valószínű, hogy ő akart oda költözni. Láta a sok gyereket, legyintett és szerencsére szó nélkül elment. A lakásból szerencsére nem vittek el semmit, s így minden bútorunk megmaradt.

Végre tehát beköltözhattünk a rendes lakásunkba, a bútoraink közé, sajnos azonban nem sokáig volt nyugtunk ebben a lakásban. Ugyanis a közelünkben a későbbi ÁVÓ parancsnokság épületében (jelenleg a Dimitrov Művelődési ház van a helyén) volt az orosz parancsnokság, ahová gyakran jöttek átutazó tisztek, akiket gyakran odaküldtek hozzánk, mivel már ismerték és kedvelték ezt a különálló házat. Így gyakran zörgettek, s ha nem engedték be őket, a leeresztett redőnyt is kihúzták. Bár sikerült egy ideig elkerülni, hogy ide jöjjenek lakni, egy alkalommal mégis itt lakott a külső szobában egy százados a tiszt szolgájával néhány napig. Egy kaukázusi fekete, nagyon barátságos tiszt volt és a tisztiszolgája is szívélyes volt, sokat játszott Péterrel és hozott élelmet is.

Amikor azután elmentek, mi is azon voltunk, hogy máshová menjünk lakni, ahol többen vannak, s így nem zavarnak az oroszok. Így nagyon kapóra jött, hogy augusztus elején a Rupert-ház megürült. Itt ugyanis az orosz kórház ápolónői laktak, akik elköltöztek Veszprémből. Mi már a háború előtt szerettünk volna itt lakást kapni, de akkoriban nem volt hely, s a házban főleg ügyvédek laktak és katonatisztek. A ház egyébként Rupert Rezső budapesti demokratapárti képviselő tulajdona volt, aki azonban Budapesten lakott és az öccse, Rupert Endre veszprémi férfisزابó kezelte a házat, adta ki bérbe az egyes lakásokat. A ház egyébként az utolsó békeévben, 1913-ban épült és kb. 10 lakás volt benne.

Rupertné úgy szólt nekünk, hogy kérjük a lakáshivatalnál az egyik lakásnak a részünkre való kiutalását. Ugyanis, bár a házat ekkor még nem államosították, azonban a lakáshivatal kiutalása kellett a bérbeadáshoz. Rupertné azt szerette volna, hogy a házba általuk ismert, megbízható régi emberek kerüljenek, s így megegyeztek a lakáshivatal vezetőjével, Pálffy cipésszel, akivel jó barátságban voltak mint iparosok, hogy azokat utalja be a Rupert-ház lakásaiba, akiknek a nevét

Rupertné a részére listán átadja. Így is történt és Pálffy a lakáshivatal vezetője 1945. augusztus 2-án részünkre az Ányos utca 2. sz. házban egy 3 szobás lakást kiutalt.

1945. augusztus elején azután beköltöztünk a Rupert-házba (Ányos u. 2.), amely így a negyedik lakásunk volt Veszprémben. A Rupert-házban a II. emeleten levő 3 szobás lakást választottuk, mert egyrészt jó magasan volt, s így bátran ki lehetett nyitni az ablakokat, másrészt mert egy emeletet kellett menni fel és fent voltunk a teraszon, illetve az utcán a Várkapunál, onnan pedig csak pár lépés volt a bíróság. A közelben mellettünk levő négyszobás lakásba pedig dr. Bock Pál és családja költözött. A felettünk levő lakásban az öreg Lackner házaspár lakott, de csak az egyik szoba volt sokáig lakható, mert a tetőt egy kisebb bomba találta el. A másik felső lakásban, dr. Kovácsy László ügyvéd lakott a feleségével és Jutka lányával. Ők korábban is itt laktak. Az alattunk levő lakásban Szabó Kálmán lakott, aki a városnál dolgozott, míg mellettük a négyszobás lakásban két volt apáca, majd egy ideig dr. László János ügyvéd lakott, akinek a Festő utcában volt házáat ugyancsak lebombázták. A földszinti négyszobás lakásba, ahol korábban a Bock család lakott, a Rupert család költözött az öt gyerekkel.

A lakás elég viharvert állapotban volt, csak egy-két ablaktábla volt ép, az ajtózárok rosszak voltak, sok kilincs hiányzott, a rolók zsinórijai el voltak vágva. Lassanként azután, ahogy lehetett, helyrehoztuk a lakást. Az ablakok azon részét, ahol nem volt üveg a hivatalból hozott kemény (irattartó) papírokkal úgy beszegeztem, hogy évek múlva, amikor lassan kapható lett üveg, alig tudtam őket kibontani. A rollókon a hiányzó zsinórokat ugyancsak a hivatalból hozott iratszalogokkal pótoltuk, minthogy ott sok irat tönkrement és csak az azokat összetartó keménypapír és szalag maradt meg.

Lassan indult meg a békés mindennapi élet, s ebben az időben bizony nagy nehézségekbe került a napi élelem beszerzése, s lényegében ez kötötte le az ember napjait. Tejet, vaját, túrót ugyan már hoztak az ismerős nemesvámosi asszonyok, de nem az egyre romló pénzért, hanem főleg ruhanemüekért (abrosz, törülköző stb.), s így erre ment el a még megmaradt ruhanemünk egy része. Jó valuta volt még ebben az időben a dohány, cigaretta. Szerencsére én nem dohányoztam, s így a kapott dohánnyt, cigarettát is élelem beszerzésére használtuk. Ha hallottuk jó ismerősöktől, hogy valahol lehet lóhúst kapni, vagy melaszt (cukorrépa főzet), úgy volt futás, hogy még idejében a megadott helyre érhessünk.

Egy alkalommal arról értesültem, hogy a füredi útról a mostani állami gazdaságba vezető földút mellett sok cukorrépa található. Egy kézi kiskocsival el is mentem, s valóban hoztam is belőle, amiből aztán melaszt főztünk. Még a nyáron a bíróságon lehetett szén rendelni, s így én is rendeltem 10 mázsát. Az ősszel meg is érkezett a rendelt szén fele, s így volt is tolongás az állomáson a vagonnál. Mondták ugyan, hogy jön hamarosan a másik fele is, ami azonban sohasem érkezett meg.

Egyébként úgy a nyáron, mind ősszel galyakat szedtünk a szomszédos erdőkben, és szinte hetente jártuk a jutasi erdőt fenyőtobozokért, amik nagyon jól égtek a konyhában.

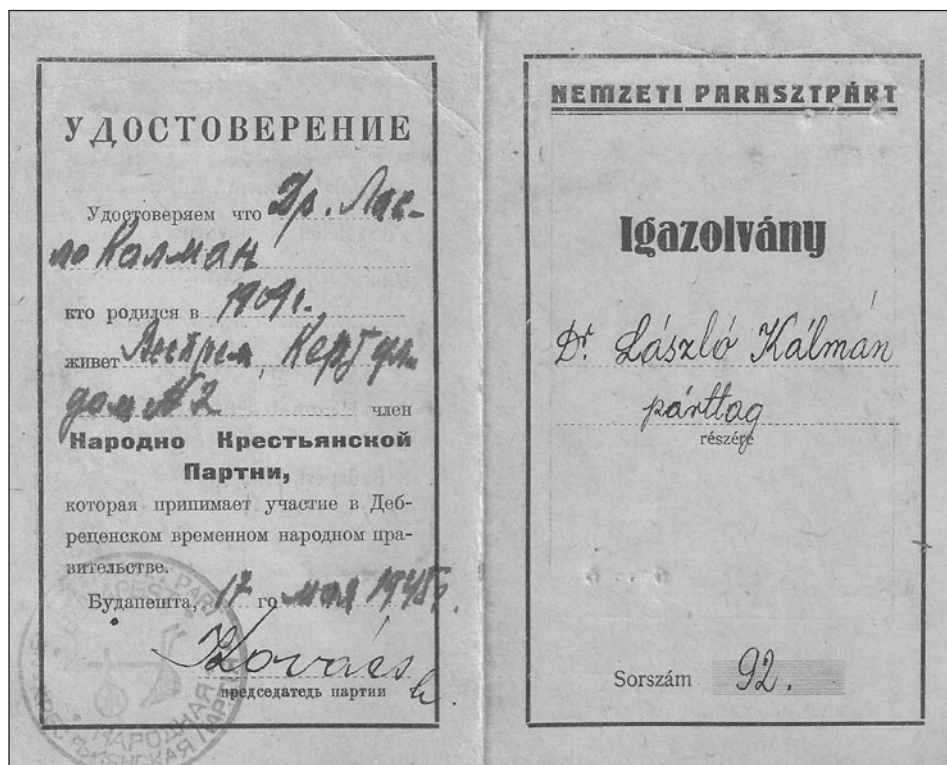
*A Nemzeti Parasztpárt igazolványa
(170. sorszám, felülvizsgált)*

Mint fentebb már említettem én lettem a telekkönyvi bíró, és Mustos József telekkönyvvezetővel és Horváth Kálmánnal dolgoztam együtt. Ekkor az lett a legsürgősebb munka, hogy a földosztás során kiosztott telkek minél előbb az új tulajdonosok nevére kerüljenek, s erről megkapják a birtoklapot. Ez a munka a megyében először a szomszédos Kádárta községben készült el. Így 1945 októberében meghívást kaptunk (a telekkönyvi hivatal), hogy ezen az átadási ünnepségen Kádártán vegyünk részt. Mustos József vezető telekkönyvvezetővel meg is jelentem a községházán tartott ünnepélyen, ahol Mustos is felszólalt az én nevemben is. Utána nagy megvendégelés volt, birkapörköltet kaptunk, ami bizony jól ízlett ebben a hústalan világban.

Még 1945 őszén történt az első futballmérkőzés a Vasas-pályán. Meleg napos idő volt, megtelt a

pálya és az olasz és görög vendégmunkások játszottak egymás ellen. A kezdés előtt megjelent a pályán egy orosz járőr, azt hittük először, hogy a labdát akarják elvinni, majd azt, hogy munkára keresnek embereket. Végül kiderült, hogy azt kifogásolták, hogy most bezzeg tudnak futballozni az olaszok és a görögök, amikor pedig dolgozniuk kellene, mind betegek. Végül is lejátszhatták a mérkőzést.

1945. november 4-én (vasárnap) voltak a képviselőválasztások. Ezen a szakszervezet képviselőjében én is résztvettem, mint az egyik szavazatszedő bizottság tagja. A volt Hungária étterem földszintjén volt ebben a körzetben a szavazás. Én a Nemzeti Parasztpártba 1945. május 17-én léptem be és annak tagja voltam egészen a megszűnéséig, 1949. május végéig. Ugyanis a bíróságon közölték,

A Nemzeti Parasztpárt igazolványa (kétnyelvű)

hogy mindenkinek be kell lépnie valamelyik pártba. A kommunista és szocdem pártot nem találtam megfelelőnek, a demokrata pártot polgárinak, reakciónak mondták, s így Zsiray Lajos volt osztálytársammal, aki itt a megyénél dolgozott, a Parasztpártot tartottuk a megfelelőnek, amelynek a vezetői a népi írók (Darvas József, Erdei Ferenc, Veres Péter) voltak, akiknek a műveit Lajos jól ismerte. Az összejövetelek a Hungária étterem emeletén voltak. Jól választottunk, egyrészt azért, mert majdnem mind értelmiségiek voltunk a veszprémi tagok és pedig a legtöbb orvos volt, másrészt pedig, amikor megszűnt, nem olvadt be a kommunista pártba, mint a szociáldemokraták, s így szabadok, párton kívüliek lettünk, s ezután már nem is lettem párttag. Különben csak egyetlen párt, a kommunista párt maradt 1949-ben, oda pedig nem is hívtak, szerencsére.

1945 karácsonyát végre együtt töltöttük az új lakásban a Rupert-házban, ha nem is teljes komfortban, de békében és együtt. Karácsonyfát ugyan nem árultak még, de egy ismerős falusi asszony tudott szerezni, s a Pósa papírkereskedésben papírból kivágható angyalfejeket és betlehemet is sikerült vásárolni.

JEGYZETEK

- ¹ A bírói vizsgát 1943. december 21-én tette le Budapesten a Kúria épületében.
- ² Dr. László Kálmán 1942. május 9-től 1943. május 23-ig mint karpaszományos számvivő őrmester a 102. fogatolt vonatsoport parancsnokságán szolgált az orosz fronton.
- ³ Kert u. 1/b. A ház Galamb István borászati-szőlészeti szakértő és testvére, Galamb Irén tulajdona volt, akik idős édesanyjukkal a szomszédban lévő másik házukban laktak. Szüleim 1940. szeptemberében vették bérbe az akkor újonnan épült házat.
- ⁴ Balogh László színtársulatóról kevés adat áll rendelkezésre, annyi azonban biztos, hogy 1943-ban Kiskunhalason játszott, s a színigazgató azzal a kérelemmel fordult Békéscsaba polgármesteréhez, hogy 1943. december 28-tól 1944. március 28-ig engedje át számukra a békéscsabai városi színházat. A polgármester a kért időre a használati engedélyt díjtanul megadta. A társulat valószínűleg tovább is Békéscsabán maradt, amíg az események menekülésre nem kényszerítették. Békéscsabát szeptember 21-én súlyos angol bombatámadás érte, s október 6-án pedig bevonultak a városba a szovjet csapatok.
- ⁵ Kádár Lajos, *Ártatlanok?* című erősen zsidóellenes darabját Solymosi Istvánnal mint szerzőtárssal együtt írta 1938-ban. Tompa Béla Faluszínháza adta elő 1940-ben. A darab több előadást is megélt, de végül az 1941. december 29-i előadást Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter betiltotta. A Döményi Nagy Lajos szélsőjobboldali újságíró által átdolgozott darabot 1944-ben ismét elővették és a Madách Színházban 1944. június 15-én bemutatták, s szeptember 15-ig játszották. A nyilas hatalomátvétel után, október 16-án ismét játszani kezdték egészen november elejéig. Papp István, *A magyar Jud Süß, Kádár Lajos Ártatlanok? című színdarabjának története, I–II. rész, Betekintő 2014/3. és 2014/4.*
- ⁶ Allerheiligen bei Wildon Ausztriában, Stájerországban található kis falu, s itt áll a Herbersdor-kastély. A Herbersdorf család a kastélyt 1640-ben átadta a grazi jezsuitáknak, s miután a rendet II. József megszüntette 1773-ban a kastély az állam tulajdona lett. A későbbi évtizedekben több tulajdonos is váltotta egymást, s a II. világháború éveiben, amikor menekülteket szállásoltak el az épületben, a tulajdonos Freiherrn Conrad volt.
- ⁷ Mustos István (1931–2008) 1956-ban elhagyta az országot, s tanulmányait Rómában fejezte be, s ott szentelték pappá. Belépett a piarista rendbe és az Egyesült Államokba költözött, s Buffalóban és Devonban tanított, majd Passaic Szent István magyar templom plébánosa lett. Nyugalomba vonulása után hazaköltözött Magyarországra, s 2008-ban a székesfehérvári papi otthonban halt meg.
- ⁸ A Mogersdorf (Nagyfalva) és Szentgotthárd közötti területen zajlott le 1664-ben a törökök elleni háború egyik legjelentősebb csatája, amelyben az egyesült keresztény seregek fényes győzelmet arattak. Ennek emlékére a csatában fontos szerepet játszó dombon, a Schösslbergen a tizenkilencedik században egy neogót stílusú kápolnát építettek, amely a II. világháborúban a leírt módon elpusztult. A romok fölé 1964-ben egy modern stílusú kápolnát, emlékhelyet és egy 15 méter magas keresztet emeltek, amely egyúttal az európai népek szabadságát és egységét is szimbolizálni kívánja.